

Jarosław Chaciński

ORCID: 0000-0002-3825-8184
Akademia Pomorska w Słupsku
jaroslaw.chacinski@apssl.edu.pl

**Sztuka jako narzędzie poznawania artystyczno-kulturowej przestrzeni
– omówienie prac „Ars inter Culturass”****Art as a Tool for Exploring Artistic and Cultural Space – a Discussion
of the Works in “Ars inter Culturass”****Abstract**

In the current issue of the journal „Ars inter Culturass”, scholarly articles have been gathered and arranged into several thematic groups. Most of the issue is devoted to music, its analysis and to musical education, both conceptual and historical studies, as well as research into its effects. The articles in the first section are arranged chronologically, covering musical space from ancient Egypt to contemporary times. The second section includes historical research on music education, from the perspective of both Eastern European and Polish experiences. The third section maintains a multicultural profile, showing the interpenetration of various musical concepts between countries and their national adaptations.

Traditionally, space is set aside in „Ars inter Culturass” for fields that round out the theoretical area of other aspects of multiculturalism. This time, these were texts offering theological analysis as well as in teaching religious education for young people. The last part of this issue are references to other arts – ballet, design, as well as historical and contemporary interpretation of literature, and sport.

Słowa kluczowe:

sztuka, wielokulturowość, edukacja muzyczna, historia muzyki, literatura, sport

Keywords:

art, multiculturalism, music education, music history, literature, sport

Autorzy kolejnego, bieżącego numeru międzynarodowego czasopisma „Ars inter Culturass” (9/2020) skoncentrowali się w przeważającej części na zagadnieniach sztuki, zakotwiczonej w licznych kontekstach kulturowych. Dominują artykuły

z obszaru muzyki (jej analizy, względnie interpretacji w ujęciach historycznych), a także pedagogiki muzycznej, której przyczynki dają się uporządkować w dwóch nurtach. Pierwszy z nich tworzą koncepcje pedagogiczno-edukacyjne, przywołane jako zintegrowane z praktyką teorie, na których twórcy oparli swoje refleksje naukowe, wiążąc je z konkretnymi metodami dydaktycznymi, weryfikując ich skuteczność na podstawie własnych doświadczeń zawodowych, doskonalonych często przez lata pracy z grupami w środowiskach młodzieżowych (np. artykuł Wolfganga Martina Stroha przywołujący jego własną koncepcję „Interpretacji scenicznej”, przyczynek Gabora Bodnara zajmującego się problemem rozwoju kreatywności w edukacji muzycznej, oraz tekst Macieja Kołodziejskiego i Barbary Pazur omawiający wkład koncepcji E.E. Gordona w rozwój umiejętności improwizacyjnych). Zgromadzone w drugim nurcie prace opierają się na badaniach empirycznych, w których wykorzystano ustandaryzowany warsztat metodologiczny, a także ilościową weryfikację hipotez i wnioski statystyczne (artykuł Beaty Bonny przedstawiający rozwój muzyczny dziecka w okresie prenatalnym i rolę matki w tym procesie), oraz na badaniach jakościowych (autorka Ewa Żmijewska zebrała i omówiła wypowiedzi respondentów dotyczące rozumienia przez nich związku muzyki i pojęcia tożsamościowego, tzw. „Małej Ojczyzny”).

Największą grupę prac, co można określić jako wyróżniającą się tendencję w kolejnych numerach czasopisma, stanowią prace muzykologiczne, względnie teoretyczno-muzyczne. Dodać należy, że uwypuklony jest w nich aspekt kulturowo-tożsamościowy, kulturowo-społeczny oraz historyczny. Zupełnym ewenementem jest artykuł Heidi Koepf-Junk, koncentrujący się na zagadnieniach eksperymentalnej archeologii muzycznej ukierunkowanej na wykopaliska w starożytnym Egipcie, w ramach której autorka opisuje miejsca służące do publicznych koncertów, czy wreszcie elementy instrumentów muzycznych, których repliki pozwoliły na przybliżone zrekonstruowanie możliwych dźwięków, melodii czy funkcji, kreowanej i publicznie udostępnianej muzyki starożytnej.

Artykuły tej części uporządkowane zostały według chronologii historycznej, a także według opisywanych w niej funkcji wykonawczych. Są one obecne szczególnie w dwóch artykułach: Olgi Szumiliny, która, prezentując działalność włoskich kapelmistrzów w XVIII-wiecznej Rosji, wskazała, że ci wielostronni i utalentowani muzycy, prowadzący również chóry cerkiewne i komponujący muzykę liturgiczną, wnieśli ważny wkład w rozwój tego gatunku, kształtując go według kanonów europejskich. Z tego też powodu uważam ten artykuł za istotne uwypuklenie zadań naszego pisma, w których rozumienie wzajemnych związków pomiędzy twórczością artystyczną różnych krajów, także w ramach konfesji religijnych, stanowi esencję historycznie kształtowanej „Sztuki pomiędzy kulturami”. Idea funkcji twórczości muzycznej w przestrzeni wielokulturowej, ale także uniwersalnej leżała u podstaw artykułu Aleksandra Ryzhynskii’ego nawiązującego do „humanistycznego patosu” w twórczości chóralnej Iannisa Xenakisa. Autor, przeprowadzając analizy muzyczne niektórych fragmentów tej twórczości,

zwraca uwagę na związki słowno-muzyczne oraz sięganie przez kompozytora do tematów z tragedii greckiej, które traktuje z pełną świadomością jako uniwersalne dziedzictwo kulturowe. Kompozycje te są wartościowe pod względem innowacyjnych formalno-strukturalnej.

Dwa teksty autorów ukraińskich ze Lwowa tworzą pewną tematyczną klamrę. Iryna Zinkiv podjęła się analizy twórczości wokalnej Denysa Siczyńskiego, znanego, utożsamianego z Galicją kompozytora. Autorka wykorzystała do tego celu fragmenty jego „Autobiografii”, na podstawie której rozszyfrowuje przeniesione z życia artysty na utwory motywacje twórcze, przeżycia czy głębię refleksji samego siebie, względnie impulsy ze świata zewnętrznego, w tym wpływy muzyczne innych kompozytorów.

Postać Borysa Latoszyńskiego należy do żelaznego kanonu muzycznej kultury pierwszej połowy XX w. Autorka, która zajęła się tematem jego twórczości, profesor Lwowskiej Narodowej Akademii Muzycznej im Mykoły Łysenki, Myroslava Novakowych, wyszła naprzeciw ideowym oczekiwaniom czasopisma, podejmując się badania pogranicza polsko-ukraińskiego, szczególnie w aspekcie opisanego polskich motywów muzycznych w tej twórczości, w której na pierwszy plan wysuwa się „Suita Polska”.

Do tej małej podgrupy tekstów ukazujących określoną historycznie narrację twórczą zaliczyć można artykuł Joanny Schiller-Rydzewskiej o twórczości Augustyna Blocha, zaś motywem przewodnim tej pracy, porządkującym jej treść, jest wyeksponowanie pojęcia znaku, zaczerpniętego z filozofii Gillesa Deleuze’a. Mogą mieć one charakter cytatów muzycznych innych kompozytorów lub stanowią własne reminiscencje z wcześniejszej twórczości Blocha, które są zakodowane w dźwiękach, stanowią zadanie do rozszyfrowania.

I wreszcie tę muzykoznawczą część opartą na rozbudowanych kontekstach zewnętrznych zamyka artykuł Tatiany Cvetkovskiej, która podjęła się interesującego wątku twórczości partycypującej, która w swojej kreacji włącza publiczność w proces tworzenia. Słuchacze pełnią tu więc rolę – jak podkreśla autorka „współpartnerów aktu tworzenia i współkonawców”.

Dwa artykuły ujęte w części dotyczącej historycznych korzeni pedagogiki muzyki są ważne z punktu widzenia rozwoju badań porównawczych, a więc bardzo bliskie tematyce pisma, w przestrzeni tradycji polskich i ukraińskich. Luba Kyyanovska w swojej rozprawie o pedagogice muzycznej w latach 20. i 30. ubiegłego stulecia na Ukrainie (będącej wówczas częścią Związku Radzieckiego) dotyka ważnego problemu zachowania tożsamości narodowej w warunkach bezpaństwowości. Celowi temu służyła m.in. pedagogika muzyczna, której twórcy starali się podążać za ówczesnymi europejskimi osiągnięciami w tym zakresie, jednakże równie ważne co idee pedagogów Nowego Wychowania były wprowadzone do powszechnej edukacji pieśni i tańce ludowe oraz utwory wybitnych ukraińskich kompozytorów.

Jarosław Domagała przedstawia natomiast sytuację tworzenia się koncepcji kształcenia w odbudowywanym szkolnictwie muzycznym w Polsce po drugiej wojnie światowej. Proces ten dokonywał się m.in. jako efekt ożywionej dyskusji

w środowisku wybitnych przedstawicieli polskiego życia muzycznego. Ukonstytuował się wówczas, obecny do dzisiaj w naszym kraju, trzystopniowy model szkolnictwa muzycznego, który jednak zmagą się z brakiem szkół umuzykalniających, prowadzącą edukację w szerokich kręgach społecznych.

Pragnę zwrócić uwagę na dwa artykuły osadzone w tworzeniu obszernych charakterystyk (często krytycznych) edukacji religijnej, przedstawiających je dualistycznie: jako procesy kształtowania w katechizacji wspólnoty lub jako środek indywidualnego rozwoju duchowego w kontakcie z Bogiem. Przyczynki edukacji religijnej, jako czynniki wspierające zagadnienia tworzenia się kultury etnicznej czy narodowej, a także pośrednio lub bezpośrednio oddziałujące na życie artystyczne regionów, są ważną częścią budowania zarówno tożsamości człowieka, jak i gotowości do podjęcia dialogu z Innym. Adela Kożyczkowska, dokonując interpretacji treści wybranych podręczników do nauki języka kaszubskiego, ukazuje w nich treści związane z kształtowaniem religijności młodych Kaszubów. Dostrzega przy tym nadreprezentatywność rozumienia tej przestrzeni, jako relacji Bóg – wspólnota, zaś znacznie rzadziej uwypukla się w niej potrzebę personalistycznej relacji Bóg – człowiek. Inną ważną konstatacją Adeli Kożyczkowskiej jest podkreślenie faktu, że wiara katolicka Kaszubów tworzy ich przymierze z Polską i polsnością, choć zauważa, że świat wiary katolickiej współegzystuje w tej społeczności z wierzeniami słowiańskimi.

Szymon Dąbrowski poszukuje właściwych podstaw dla edukacji religijnej, którą uważa za wszech miar za potrzebną. Przeprowadzona przez Szymona Dąbrowskiego interpretacja relacji pomiędzy filozofią a edukacją, w kontekście prac Józefa Tischnera i tomistów, doprowadza autora do konkluzji, że „dyskurs filozoficzny ma być wolny od wszelkich założeń, które nie mogą być ujawnione i uzasadnione na drodze rozumu, natomiast porządek teologiczny, dzięki filozofii powinien wyjaśniać i uzasadniać możliwie wszelkie treści natury religijnej”¹.

Kończącą część czasopisma tworzą przyczynki z zakresu innych sztuk i zjawisk kultury, które uzupełniają muzykologiczny i muzyczno-pedagogiczny profil wydania „Ars inter Culturas”. Poszerzenie obszaru badawczego na literaturę, design, balet i sport ukazuje wielokompleksowość różnorodności kulturowo-estetycznej i wielki zakres tematyczny zainteresowań naukowych autorów. Literatura jest nieustannie wielką przestrzenią narracji opartej na słowie i kontekstem dla utworów muzycznych, od wielkiej sceny operowej po miniatury kameralistyki, wspólnie tworzące estetyczne piękno.

Praca hiszpańskiej autorki Leonor María Martínez Serrano stanowi pogłębioną analizę osobowości pisarki Virginii Woolf wydobytą z niektórych jej powieści, zaś wrażliwość i ciekawość świata, a także potrzeba jego intensywnego poznawania przez artystkę spowodowała, że „fikcja stała się potężnym narzędziem epistemologicznym do badania siebie w tętniącym życiu świecie. [...] Woolf odkryła nie tylko, że istoty ludzkie są skończone, pojedyncze i wyeksponowane, ale także porwane, [...] które są zmysłowo zanurzone w witalności, nierozzerwalnie związane z materią.

¹ Szymon Dąbrowski, „Znaczenie filozofii w konstruowaniu koncepcji edukacji religijnej. Współczesne odczytania sporu ks. Józefa Tischnera z przedstawicielami polskiego tomizmu (lata 1977-1978)”, *Ars inter Culturas* 9 (2020).

Zafascynowana przepływem świadomości i działaniem ludzkiego umysłu w konfrontacji z rzeczywistością powieściopisarka stara się uchwycić ulotny moment w czasie, który załamuje się w świadomości własnych bohaterów”².

Specjalizująca się w literaturze dziecięcej Anna Nosek przywołała w swoim przyczynku średniowieczną legendę o św. Krzysztofie, która wielokrotnie była wykorzystywana w utworach w ciągu ostatnich dwustu lat. Autorka poddaje analizie treść tych utworów i zgodność z oryginałem. Okazuje się, że „prawie wszystkie [...] analizowane tu teksty [...] stroniły od »prawdy historycznej« – obrazów męczeństwa św. Krzysztofa [...]. Bazowały [...] na tzw. łacińskiej wersji legendy, przepełnionej fantastyką, cudownością, baśniowością. We wszystkich analizowanych tekstach widoczne są przy tym fabularne modyfikacje, umotywowane względami artystycznymi”³.

Agnieszka Zalewska-Meler za główny wątek swoich rozważań przyjęła widowiska sportowe, które w przeszłości zmieniały swoją symboliczną funkcję, z deklarowanej wspólnotowości i rozrywki o cechach zdrowej konkurencji na instrumentalną manipulację a nawet przemoc. Autorka przywołała jako egemplifikację swoich tez najbardziej jaskrawe wielkie wydarzenia sportowe np. olimpiadę w Berlinie w 1936 r., będącą demonstracją siły propagandy hitlerowskiej, skrywającej spotęgowany już w Niemczech rasizm, oraz olimpiadę w Monachium w 1972 r., gdzie doszło do zamachów terrorystycznych na sportowcach izraelskich.

Tekst Marii Aleksandrovich oraz Jacka Kowalczyka oparto na badaniu skojarzeń respondentów dotyczących baletu – baletnicy i tańca baletowego. Ujawniają się przy tym stereotypy kulturowe badanych osób, niemających nic wspólnego z tą sztuką, a sprowadzających sztukę baletu do „księżniczek, pełnych wdzięku, subtelnych, poruszających się z gracją i lekkością”⁴. Niezrozumienie baletu jako kompleksowej sztuki scenicznej prowadzi więc do braku zainteresowania młodych ludzi tą formą spektaklu.

Kończący naukowe artykuły zgromadzone do wydania czasopisma tekst poświęcony designowi (Alicja Głutkowska-Polniak) łamie stereotypy myślenia o nim jako tylko o sztuce użytkowej, komercyjnej. Autorka już w samym tytule zaznacza, że design może wywoływać doświadczenia estetyczne, a także być inicjatorem takich licznych zjawisk jak ekologia, czy wreszcie może wywoływać refleksję człowieka nad samym sobą w kontakcie z designem w otaczającym go świecie, rozwijającym w nim poczucie estetyki i piękna. Być może dowartościowanie, stereotypowo określanych jako fenomeny sztuki użytkowej, zjawisk i wytworów, z którymi obcujemy na co dzień, i świadome nadanie im statusu estetycznych może być ciekawym kierunkiem badań autorów „Ars inter Culturas”.

² Leonor María Martínez Serrano, “The mind is the world: Virginia Woolf on the embodied self”, *Ars inter Culturas* 9 (2020).

³ Anna Nosek, „„Złota legenda” o św. Krzysztofie w wybranych utworach dla dzieci”, *Ars inter Culturas* 9 (2020).

⁴ Maria Aleksandrovich, Jacek Kowalczyk, „Balet – baletnica – tancerz baletowy: badanie skojarzeń osób nietańczących”, *Ars inter Culturas* 9 (2020).

Bibliografia

- Aleksandrovich, Maria. Kowalczyk, Jacek. „Balet – baletnica – tancerz baletowy: badanie skrajzeń osób nietańczących”, *Ars Inter Culturas* 9 (2020): 355-374
- Dąbrowski, Szymon. „Znaczenie filozofii w konstruowaniu koncepcji edukacji religijnej. Współczesne odczytania sporu ks. Józefa Tischnera z przedstawicielami polskiego tomizmu (lata 1977-1978)”, *Ars Inter Culturas* 9 (2020): 275-294
- Martínez Serrano, Leonor María. “The mind is the world: Virginia Woolf on the embodied self”, *Ars inter Culturas* 9 (2020): 297-318
- Nosek, Anna. „Złota legenda” o św. Krzysztofie w wybranych utworach dla dzieci“, *Ars inter Culturas* 9 (2020): 319-330